

RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLAR IQTISODIYOTI

Bozorova Xilola Uralovna

Termiz davlat universiteti talabasi

Annotatsiya

Ushbu ishda rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyoti, ularning asosiy xususiyatlari, muammolari va rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan. Rivojlanayotgan mamlakatlar odatda past daromad, yuqori ishsizlik, sanoatning sust rivojlanishi, tashqi qarzning ortib borishi kabi iqtisodiy muammolarga duch keladilar. Shuningdek, ishda xalqaro tashkilotlarning ushbu davlatlar iqtisodiyotiga ko'rsatayotgan yordam va investitsiyalarning o'rni ham ko'rib chiqilgan. Tahlillar orqali bu mamlakatlarda iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan islohotlar va strategiyalar yoritib berilgan. Ish rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotini chuqur o'rganishga va ularning barqaror rivojlanishiga oid takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Annotation

This paper analyzes the economy of developing countries, focusing on their main characteristics, challenges, and development prospects. Developing countries typically face economic problems such as low income levels, high unemployment, underdeveloped industries, and increasing external debt. The paper also examines the role of international organizations in supporting and investing in these economies. Through analysis, the necessary reforms and strategies to ensure economic growth in these countries are outlined. This work aims to provide an in-depth study of developing economies and propose recommendations for their sustainable development.

Kalit so'zlar: investitsiya, xorijiy investitsiya, konsessiya, lizing, moliyaviy aktivlar, samaradorlik, xususiy sektor.

Keywords: investment, foreign investment, concession, leasing, financial assets, efficiency, private sector.

Kirish

Jahonda turli mintaqalar iqtisodiyotini rivojlanishida investitsiyalarga bo'lgan talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblik, investitsiyalar oqimining taraqqiy etgan mamlakatlardan rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotiga yo'nalishi tendensiyalariga ega bo'lib bormoqda. Natijada rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning ulushi oshib bormoqda. UNCTAD Investment Trends Monitor bergan ma'lumotlariga ko'ra "jahon miqyosida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning ulushi 2020 yilda pasayish tendensiyasiga ega bo'lib, 2019 yildagi 1,5 trillion dollardan (42 foizga) 859 milliard dollargacha kamaygan". Bunday past daraja oxirgi marta 1990-yillarda ko'zatilgan bo'lib. 2008-2009 yillardagi global moliyaviy inqirozdan keyingi eng past ko'rsatkich hisoblanadi. 2021 yilda esa global iqtisodiyotni tiklash bo'yicha prognozlariga qaramay, UNCTADning xulosasiga ko'ra COVID-19 pandemiyasi evolyusiyasi bo'yicha noaniqlik tufayli xorijiy investitsiyalar oqimlari past bo'lib qolishi taxmin qilinmoqda. O'z navbatida, investitsiyalar samaradorligini oshirish bilan bog'liq ko'plab muammolar mavjudligi investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarishni takomillashtirish zaruratini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri bo'lib qolmoqda.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish strategiyalari

Xorijiy investitsiyalar — chet el investorlari tomonidan yuqori darajada daromad olish, samaraga erishish maqsadida mutloq boshqa davlat iqtisodiyotining, tadbirkorlik va boshqa faoliyatlariga safarbar etadigan barcha mulkiy, moliyaviy, intellektual boyliklaridir. Chet el investitsiyalari ichki investitsiyalardan farqli holda tashqi moliyalashtirish manbaiga kiradi. Ular milliy iqtisodiyotga chetdan, ularning kelishini rag'batlantirgan holda jalb qilinadi. Lekin chet el kapitalini jalb qilishning hamma shakllari ham moliyalashtirishning tashqi manbai bulmasligi mumkin. Bu birinchi navbatda foiz to'lovlari bilan qaytarishni talab etadigan kreditlar va qarzlarga taaluqli. Chunki, chet el kreditlari va xalqaro moliya institutlari qarzlari ma'lum vaqt o'tgach asosiy qarz bilan birga belgilangan foizlarining qaytarilishini talab etadi. Chetdan jalb etiladigan xorijiy investitsiyalar bilan chet eldan kiritiladigan kreditlarning o'ziga xos farqlari mavjuddir. Bu borada xorijiy investitsiyalar risklar doirasi bilan chet el kreditlari risklari kengligi farqlanadi.

Bugungi kunda xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning bir qancha shakllari mavjud:

- ulush qo'shib qatnashishi orqali qo'shma korxonalarni tashkil etish;
- 100 % mol-mulk xorijiy investorga tegishli bo'lgan xorijiy korxonalarni tashkil etish;
- yirik xorijiy kompaniya va firmalarning sho'ba korxonalari va filiallarini tashkil etish;
- konsessiya va lizing shartnomalari tuzish;
- tenderlar e'lon qilish;
- erkin iqtisodiy hududlar tashkil etish;
- moliyaviy aktivlarni sotish va sotib olish.

O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va savdo vazirligi tomonidan mamlakat mintaqalariga xorijiy investitsiyalarni jalb etish borasida muayyan ish olib borilmoqda. Chunonchi, mamlakatda yaratilgan qulay investitsiya muhiti to'g'risidagi axborotni keng yoyish maqsadida muntazam ravishda xalqaro ko'rgazmalar, yarmarkalar, anjumanlar va konferensiyalar o'tkazilmoqda. 2011-yilda 50 dan ortiq, 2012-yilning birinchi yarmida esa 32 ta chet el delegatsiyasining O'zbekistonga tashrifi tashkil etilib, biznes-anjumanlar o'tkazilgan. Iqtisodiy hamkorlikni yo'lga qo'yish maqsadida 2011-yilda Yaponiya, Koreya Respublikasi, Xitoy, Germaniya, Belgiya, AQSh, Polshada, shuningdek Ispaniyada (Madrid va Barselona shaharlarida) 8 ta biznes-anjuman va davra suhbatlari o'tkazilgan. O'tkazilgan tadbirlar yakunlari bo'yicha hamkorlik va investitsiya loyihalarini birgalikda amalga oshirish to'g'risida 52 ta hujjat imzolangan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining Qarori, 31.08.2012 yildagi SQ-326-II-son
O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining Qarori

Mamlakat mintaqalariga xorijiy investitsiyalarni jalb etish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va savdo vazirligi tomonidan olib borilayotgan ishlar to'g'risida

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida ta'kidlanganidek, hozirgi bosqichda mamlakatni rivojlantirishning asosiy strategik vazifasi iqtisodiyotning o'rta muddatli istiqbolda rivojlangan demokratik davlatlar darajasiga

ko'tarilishini ta'minlashdan iborat. Bunda mamlakat iqtisodiyotiga, shu jumladan uning mintaqalariga xorijiy investitsiyalarni jalb etish qo'yilgan vazifaga erishishning hal qiluvchi omillaridan biri qilib belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati shuni qayd etadiki, mustaqillik yillarida keng ko'lamli bozor islohotlari izchil amalga oshirilganligi, qulay investitsiya muhiti yaratilganligi mamlakat iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni jalb etishning barqaror o'sishini ta'minlash imkonini berdi. Yuqori texnologik ishlab chiqarishlarni rivojlantirishga to'g'ridan to'g'ri investitsiyalarni amalga oshirayotgan xorijiy investorlar uchun maksimal darajada qulay investitsiya muhitini yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-apreldagi "To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-4434-sonli Farmoni bilan eng avvalo mamlakat mintaqalariga to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar ishlab chiqildi va tasdiqlandi. Jahonda moliyaviy-iqtisodiy inqiroz davom etayotganligiga qaramay, 2011-yil yakunlari bo'yicha O'zbekiston iqtisodiyotiga jalb etilgan xorijiy investitsiyalar va kreditlar hajmi 16 foizga o'sdi va 3,3 mlrd AQSh dollaridan ko'proqni tashkil qildi. Bunda investitsiyalar umumiy hajmining 70 foizga yaqinini yoki 2,3 mlrd AQSh dollaridan ko'prog'ini to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar tashkil qildi. Xorijiy investorlar va xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar uchun kafolatlar hamda imtiyozlar tizimini mustahkamlash bo'yicha ko'rilgan chora-tadbirlar joriy yilning birinchi yarmida ham xorijiy investitsiyalar va kreditlarni o'zlashtirishning barqaror o'sishini ta'minladi, ularning hajmi 1 mlrd AQSh dollaridan oshib ketdi, shularning 80 foizidan ko'prog'ini to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar tashkil etdi.

O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va savdo vazirligi tomonidan mamlakat mintaqalariga xorijiy investitsiyalarni jalb etish borasida muayyan ish olib borilmoqda. Chunonchi, mamlakatda yaratilgan qulay investitsiya muhiti to'g'risidagi axborotni keng yoyish maqsadida muntazam ravishda xalqaro ko'rgazmalar, yarmarkalar, anjumanlar va konferensiyalar o'tkazilmoqda. 2011-yilda 50 dan ortiq, 2012-yilning birinchi yarmida esa 32 ta chet el delegatsiyasining O'zbekistonga tashrifi tashkil etilib, biznes-anjumanlar o'tkazilgan. Iqtisodiy hamkorlikni yo'lga qo'yish maqsadida 2011-yilda Yaponiya, Koreya Respublikasi, Xitoy, Germaniya, Belgiya, AQSh, Polshada, shuningdek Ispaniyada (Madrid va Barselona shaharlarida) 8 ta biznes-anjuman va davra suhbatlari

o'tkazilgan. O'tkazilgan tadbirlar yakunlari bo'yicha hamkorlik va investitsiya loyihalarini birgalikda amalga oshirish to'g'risida 52 ta hujjat imzolangan.

Mamlakat mintaqalarining istiqbolli tarmoqlariga to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish hajmini oshirish, shuningdek investitsiya loyihalari ro'yobga chiqarilishining tizimli monitoringini amalga oshirish maqsadida Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va savdo vazirligi hamda O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi bilan birgalikda har yili mintaqaviy investitsiya dasturlari ishlab chiqilmoqda. Umuman, mazkur dasturlar doirasida 2011-yilda 1226 ta loyiha bo'yicha jami 841,2 mln AQSh dollari miqdorida xorijiy investitsiyalar jalb etilgan bo'lib, bu hisobot davrining prognoziga nisbatan 110,2 foizni va 2010-yil ko'rsatkichiga nisbatan 118,5 foizni tashkil etgan. Buning hisobiga 22,1 mingta ish o'rni tashkil etilgan. 2012-yilning birinchi yarmida umumiy qiymati 321,1 mln AQSh dollarini tashkil etadigan qo'shimcha 576 ta investitsiya loyahasini o'z ichiga oluvchi ro'yxat ishlab chiqilgan bo'lib, shulardan 146 ta loyihada umumiy miqdori 153,7 mln AQSh dollarini tashkil etadigan xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar va kreditlar qatnashadi. Mintaqaviy investitsiya loyihalari va ko'rsatib o'tilgan qo'shimcha investitsiya loyihalari hisobiga 2012-yilda 25,1 mingdan ortiq ish o'rni tashkil etish rejalashtirilmoqda.

O'zbekiston iqtisodiyotning strategik ustuvor yo'nalishlari

Iqtisodiyotni erkinlashtirish va rivojlantirish, ishbilarmonlik muhitini yaxshilash, iqtisodiyot tarmoqlarining raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha tub islohotlarni amalga oshirishga qaratilgan 2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirish mamlakat ijtimoiiy-iqtisodiy rivojlanishining barqaror, ijobiy o'sishini ta'minlamoqda.

Iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish va rivojlantirish, iqtisodiy salohiyatni kengaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish, tadbirkorlik subyektlari raqobatbardoshligi va faoliyati samaradorligini kuchaytirish asosida aholi turmush darajasini oshirish maqsadida, shuningdek, 2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasiga muvofiq:

1. Jahon banki va boshqa xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan 2019 — 2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasida tarkibiy islohotlar asosiy yo‘nalishlarining “Yo‘l xaritasi” (keyingi o‘rinlarda — “Islohotlar yo‘l xaritasi”) da quyidagi chora-tadbirlar nazarda tutilsin:

-makroiqtisodiy barqarorlikni saqlab turish, samarali fiskal siyosatni yuritish, soliqqa tortish tizimi va soliq ma‘muriyatchiligini tubdan isloh qilish;

-asosiy resurslarni taqsimlashda bozor tamoyillarini keng joriy qilish asosida respublikaning raqobatbardosh bozor iqtisodiyotiga o‘tishi jarayonlarini tezlashtirish;

-fuqarolarning ijtimoiy himoyasi va ularga davlat xizmatlarini ko‘rsatish tizimini mustahkamlash, aholining ijtimoiy ko‘makka muhtoj qatlamlarini himoya qilish hajmlari va turlarini ko‘paytirish;

-davlat boshqaruvi tizimi samaradorligini yanada oshirish, xususiy sektorni rivojlantirish va tadbirkorlik subyektlarini qo‘llab-quvvatlash;

-tabiiy boyliklardan foydalanish samaradorligini oshirish, atrof-muhit muhofazasini ta‘minlash, suv resurslarini boshqarishni takomillashtirish, irrigatsiya va melioratsiya tizimlarini modernizatsiya qilish.

2. Quyidagilar:

-2019 — 2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasida tarkibiy islohotlar asosiy yo‘nalishlarining “Yo‘l xaritasi”ni amalga oshirishni ta‘minlash bo‘yicha Iqtisodiy kengash (keyingi o‘rinlarda — Iqtisodiy kengash) 2-ilovaga muvofiq;

-Iqtisodiy kengash huzurida “Islohotlar yo‘l xaritasi”dagi aniq chora-tadbirlarning eng muhim yo‘nalishlarini ekspertizadan o‘tkazuvchi, xorijiy mutaxassislardan iborat Xalqaro ekspertlar guruhi tashkil etilsin.

3. Quyidagilar Iqtisodiy kengashning asosiy vazifalari etib belgilansin:

-ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishga to‘sqinlik qilayotgan muammolarni va xatarlarni tahlil qilish va aniqlash, tahlil natijalari asosida ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda kelgusida amalga oshiriladigan yangilanishlar yuzasidan takliflar tayyorlash;

-“Islohotlar yo‘l xaritasi”ning aniq yo‘nalishlari bo‘yicha strategiyalar, konsepsiyalar, dasturlar, “yo‘l xaritalari” va boshqa hujjatlarning belgilangan muddatlarda ishlab chiqilishini ta‘minlash hamda kompleks masalalarni puxta o‘rganish holda hal etib borish;

-Iqtisodiy kengash huzuridagi Xalqaro ekspertlar guruhi, uning a‘zolari va jalb qilingan mutaxassislar faoliyatini tashkil etish, “Islohotlar yo‘l xaritasi”da nazarda tutilgan eng muhim dasturlar va chora-tadbirlarni ekspertizadan o‘tkazishni ta‘minlash;

-“Islohotlar yo‘l xaritasi”ni ijro etish davomida ishlab chiqiladigan normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini idoraviy ko‘lamda va keng jamoatchilik ishtirokida har tomonlama muhokama qilinishini ta‘minlash;

-mutasaddi vazirlik va idoralar faoliyatini muvofiqlashtirish, “Islohotlar yo‘l xaritasi”ning amalga oshirilishi ustidan tizimli monitoring olib borilishi va nazorat qilinishini tashkil etish, zarur hollarda belgilangan chora-tadbirlarning so‘zsiz bajarilishi uchun tezkor choralar ko‘rish;

-xalqaro moliya institutlari, ekspertlar hamjamiyati va ommaviy axborot vositalari bilan samarali hamkorlik o‘rnatish, shu maqsadlarda seminarlar, davra suhbatlari va boshqa tadbirlarni tashkil etish.

4. Shunday tartib belgilansinki, unga ko‘ra:

-mas‘ul idora “Islohotlar yo‘l xaritasi”ga kiritilgan masalalar yuzasidan materiallar va normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini oldindan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan Iqtisodiy kengash Kotibiyatiga (keyingi o‘rinlarda — Kotibiyat) taqdim etadi;

-Kotibiyat Iqtisodiy kengash a‘zolari va Xalqaro ekspertlar guruhi bilan birga materiallar va normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini o‘rganib chiqadi;

-qayta ishlangan materiallar, normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari va jalb qilingan ekspertlar, shu jumladan Xalqaro ekspertlar guruhi a‘zolarining xulosalari Iqtisodiy kengash yig‘ilishida muhokama qilinadi va tegishli qarorlar qabul qilinadi.

Xulosa

Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyoti murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, ularni rivojlantirish uchun puxta strategiyalar va samarali islohotlar talab etiladi. Bu mamlakatlar ko‘pincha past daromad, infrastrukturadagi kamchiliklar va tashqi qarzga qaramlik kabi muammolarga duch keladilar. Xalqaro investitsiyalarni jalb qilish, moliyaviy aktivlardan samarali foydalanish va xususiy sektorni rivojlantirish orqali ularning iqtisodiy o‘shini tezlashtirish mumkin. Bundan tashqari, konsessiya va lizing kabi zamonaviy moliyaviy vositalardan foydalanish rivojlanayotgan mamlakatlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Barqaror iqtisodiy o‘shini ta‘minlash uchun davlat va xususiy sektor o‘rtasida samarali hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. UNCTAD United Nations Conference on Trade and Development – BMTning Savdo va rivojlanish bo‘yicha konferensiyasi.
2. Global foreign direct investment fell by 42% in 2020, outlook remains weak, UNCTAD, 24.01.2021.
3. Lex.uz
4. Wikipedia
5. Sharipov B. Makroiqtisodiyot. — Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti, 2018.
6. Xodiev B. Yu., Umrzoqov M. Investitsiyalar iqtisodiyoti. — Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti, 2016.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari — Iqtisodiy islohotlar va rivojlanish strategiyalari (turli yillar).